

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АВТОРСЬКИМИ ПРАВАМИ

CIVIL-LEGAL REGULATION OF COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHTS

Кузнецова Л.В., к.ю.н., доцент,
тимчасово виконуючий обов'язки декана факультету права та гуманітаристики
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

Солонько М.Ф., к.ю.н.,
доцент кафедри публічного та приватного права
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

В статті автори розкривають цивільно-правове унормування порядку регулювання авторських прав, та роблять наголос на тому, що головним фактором розвитку інституту авторського права та суміжних прав є належно розвинута система колективного управління майновими правами, яка включає технологічний розвиток держави як суб'єкта права інтелектуальної власності. Так, як належно створений інститут колективного управління майновими правами найбільшим чином впливає на появу сфер, в яких можна відстежувати факти використання творів та об'єктів авторських і суміжних прав. В даний час організаціям колективного управління належить важлива місія стосовно забезпечення відповідної реалізації прав авторів та їх правонаступників. Водночас, ефективне управління є неможливим за умов відсутності належного правового регулювання відносин, що виникають між організаціями колективного управління, правовласниками та користувачами об'єктів авторського права та суміжних прав.

Авторами здійснено глибокий аналіз нормативно-правових документів, що регулюють колективне управління майновими правами починаючи від Конституції України, яка гарантує кожній особі можливість реалізувати свої творчі здібності та захист від недобросовісного користування об'єктами авторських та суміжних прав. Також проведено аналіз норм Цивільного кодексу України в частині права інтелектуальної власності.

Також авторами визначено значення Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права (або) суміжних прав» в регулювання колективного управління майновими правами, охарактеризовано його «сильні» та «слабкі» сторони. Авторами також проведено дослідження підзаконних нормативних актів, що регулюють особисті майнові та немайнові права авторів та організацій колективного управління авторськими правами.

Ключові слова: Конституція України, закон, наказ, постанова, колективне управління, авторське право, суміжні права, інтелектуальна власність.

In the article, the authors reveal the civil law normalization of copyright regulation, and emphasize that the main factor in the development of the institution of copyright and related rights is to properly develop the system of collective management of property rights, which includes the technological development of the state as a subject of intellectual property law. Thus, a properly established institution of collective management of property rights has the greatest influence on the emergence of spheres in which it is possible to track the facts of the use of works and objects of copyright and related rights. Currently, collective management organizations have an important mission to ensure the appropriate implementation of the rights of authors and their successors. At the same time, effective management is impossible in the absence of proper legal regulation of relations between collective management organizations, right holders and users of copyright and related rights.

The authors carried out an in-depth analysis of legal documents regulating the collective management of property rights, starting with the Constitution of Ukraine, which guarantees every person the opportunity to realize their creative abilities and protection against unfair use of copyright and related rights. An analysis of the norms of the Civil Code of Ukraine in terms of intellectual property rights was also carried out.

The authors also determined the importance of the Law of Ukraine "On effective management of property rights of right holders in the field of copyright and (or) related rights" in the regulation of collective management of property rights, and described its "strong" and "weak" sides. The authors also conducted a study of by-laws regulating personal property and non-property rights of authors and collective copyright management organizations.

Key words: Constitution of Ukraine, law, order, resolution, collective management, copyright, related rights, intellectual property.

Постановка проблеми. В нормах Конституції України як Основного закону держави закладені засади правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, в тому числі відносини у сфері авторського права та суміжних прав. Конституція України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1].

Аналіз наукових досліджень. Питання колективного управління авторськими правами досліджували: Ізбаш О.О., Капіца Р. М., Костів О. З., Лісовий А. К., Майданик Р. А., Мисенко О., Штефан О. О., Софюк Т. О., Стройко І. А., Шишка Р. Б. та інші. В той же час узагальненої праці в час-

тині цивільного унормування діяльності організації колективного управління авторськими правами не має.

Мета статті полягає в дослідженні нормативно-правової бази регулювання діяльності організації колективного управління майновими правами авторів.

Виклад основного матеріалу. Стаття 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» говорить, що суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть управляти своїми правами особисто або через свого повіреного чи через організацію колективного управління [2].

Водночас у відповідності до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є частиною національного законодавства України [40]. Для авторського права і суміжних прав, це в першу чергу: Всесвітня конвенція про авторське право від 06.09.1952 року; Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності 14.07.1967 року; Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 року; Конвенція про охорону прав виробників фонограм від незаконного відтворення

їхніх фонограм від 29.19.1971 року; Конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники від 29.05.1974 року; Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20.12.1996 року; Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961 року [3, с. 146–160].

У відповідності до положень, викладених у Конституції України, згідно до вимог міжнародних договорів, формується вся нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності. Базовим документом, яким закладено основні засади права інтелектуальної власності в Україні є Цивільний кодекс України [4]. Нормами якого регламентовано загальні положення про право інтелектуальної власності, а також окремі його інститути – авторське право та суміжні права. Цим нормативно-правовим документом встановлено об'єктний та суб'єктний склад авторського права, правовий статус автора чи співавторів, способи використання творів, а також аналогічні положення щодо суміжних прав.

В Цивільному кодексі України чітко визначено поняття «право власності», відображено його відношення до права власності на річ, об'єкти, суб'єкти права, збереження майнових та особистих немайнових прав інтелектуальної власності, підстави їх виникнення, визначаються умови використання об'єктів інтелектуальної власності та передачі прав на них, визначаються наслідки порушення прав власності та методи судового захисту. Цивільний кодекс України надає перелік об'єктів авторських прав. Такий перелік не є вичерпним, його можна постійно поповнювати новими творчими результатами.

До спеціальних законів, що регулюють колективне управління майновими правами в першу чергу належить Закон України «Про авторське право та суміжні права», який був прийнятий ще в 1993 року [2], він охороняє особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва – авторське право, і права виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення – суміжні права.

Другим є Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [69] прийнятий 18 травня 2018 року, який визначає правові та організаційні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в Україні. Даний Закон передбачає реформування системи колективного управління правами суб'єктів авторського права і суміжних прав, унеможливлення незаконної діяльності організацій колективного управління, збереження та розвиток інтелектуальної діяльності авторів, виконавців та інших творців. Закон імплементує в національне законодавство положення Директиви Європейського парламенту та Ради № 2014/26/ЄС від 26 лютого 2014 р. «Про колективне управління авторським та суміжними правами та мульти-територіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайнвикористання на внутрішньому ринку» [5].

Суть реформи полягає в тому, що збором, розподілом та виплатою винагороди українським авторам і творцям відтепер займаються не приватні чи державні установи. Ця функція покладається на організації колективного управління, які утворюються як громадські організації самими авторами і виконавцями творів та яким вони передають відповідні свої повноваження [6, с. 92]. Тепер виключно ці організації від імені авторів та творів наділені правом укладати договори з користувачами, погоджувати розмір винагороди (рояліті), збирати, розподіляти і виплачувати зібрану винагороду. Саме вони забезпечать захист прав інтелектуальної власності музикантів, письменників, художників та інших творців. Водночас зазначений вище Закон визначає і заходи контролю з боку як суб'єктів автор-

ського права і суміжних прав, так і держави, що забезпечує прозорість у діяльності таких організацій. Організації колективного управління відтепер зобов'язані постійно звітувати про свою діяльність, повідомляти митцю про використання його творів, належну йому винагороду тощо. Правовласники через свої онлайн-кабінети (електронний майданчик) зможуть мати постійний деталізований доступ до діяльності щодо управління його правами, яку здійснює організація колективного управління. Крім того, щорічні звіти таких організацій є загальнодоступними на їхніх веб-сайтах.

Закон передбачає визначення по одній організації колективного управління за кожною зі сфер колективного управління. Завдяки цьому автор знає, яка організація відповідає за той чи інший напрям діяльності та якою категорією митців опікується. Але найголовніше – те, що раз на три роки організації колективного управління повинні будуть виборювати право на зайняття діяльністю зі збору рояліті на відкритому публічному конкурсі [6, с. 93]. Для цього вони мають пройти процедуру акредитації, тобто довести авторам, суспільству і державі, що вони є достатньо компетентними в цій сфері, продемонструвати відкритість і ефективність у своїй діяльності та заслужити їхню довіру. Адаже рішення про акредитацію, тобто надання відповідного дозволу ухвалюватиметься не одноосібно якимось чиновником, а на відкритому публічному конкурсі акредитаційною комісією, що складається як з представників держави, так і громадських організацій, самих авторів і виконавців, а також експертів з відповідних авторитетних міжнародних організацій. Окрім цього, діюче законодавство запроваджує критерії відбору: лише організації, які є найрепрезентативнішими та мають міжнародне визнання і реальну підтримку правовласників зможуть бути акредитованими на зайняття діяльністю щодо колективного управління майновими правами правовласників у сфері авторського і суміжних прав

При цьому Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» кардинальним чином змінює підходи до управління правами суб'єктів авторського права і суміжних прав, запроваджуючи поняття «розширене колективне управління» і «обов'язкове колективне управління» [7].

Розширене та обов'язкове колективне управління здійснюється стосовно майнових прав усіх правовласників за відповідною категорією прав у сферах, щодо яких акредитовано організацію колективного управління, у тому числі тих, що не уклали договір про управління об'єктами авторського права і (або) суміжних прав з акредитованою організацією, незалежно від обраного такими правовласниками способу управління належними їм правами.

Згідно зі статтею 5 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» організація колективного управління є неприбутковою організацією, утворюється в організаційно-правовій формі громадського об'єднання, як то: громадська організація або громадська спілка зі статусом юридичної особи. Засновниками організації колективного управління можуть бути виключно правовласники. Засновниками і членами організації колективного управління можуть бути фізичні особи - громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи приватного права.

Не допускаються обмеження чи привілеї для організації колективного управління залежно від виду, громадянства, майнового стану чи професійної належності засновників або членів таких організацій.

Законодавчими актами, що регулюють виключно суміжні права, є Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків

для лазерних систем зчитування». Відповідно до якого визначаються особливості державного регулювання діяльності, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць [8].

Правове регулювання колективного управління авторськими правами окрім окреслених вище законодавчих актів здійснює низка підзаконних нормативних актів, серед яких варто виокремити:

а) Постанову Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 року за № 71 «Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань», яка визначає процедуру нарахування і виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань без згоди осіб, які відповідно до законодавства про авторське право і суміжні права можуть управляти майновими правами на зазначені об'єкти суміжних прав, а також процедуру розподілу (виплати) зібраної винагороди (роялті) між зазначеними особами [9].

б) Постанову Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 року за № 72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав», за якою затверджені мінімальні ставки авторської винагороди (роялті) за публічне виконання, публічний показ, публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) творів науки, літератури і мистецтв; відтворення і (або) опублікування творів, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах, комерційний прокат їх примірників; відтворення і (або) опублікування творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва; використання, у тому числі відтворення, творів архітектури; відтворення і (або) опублікування примірників творів наукової, художньої, публіцистичної та іншої літератури і музичного мистецтва, зафіксованих поліграфічним способом; виконавцям за публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) виконань, зафіксованих в опублікованих без комерційної мети фонограмах і (або) відеограмах, за публічне сповіщення у прямому ефірі незафіксованих у фонограмах і (або); виробникам фонограм, виробникам відеограм за публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) їх фонограм і (або) відеограм, опублікованих без комерційної мети [10].

в) Постанову Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 року за № 992 «Про розмір відрахувань, що сплачуються виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах», за якою розмір відрахувань застосовується до обладнання і матеріальних носіїв (без урахування податку на додану вартість): для імпортерів – у відсотках їх вартості, зазначеної у зовнішньоекономічному договорі (контракті); для виробників – у відсотках їх відпускної ціни [11].

г) Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 21.11.2018 року за № 1741 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру організацій колективного управління» визначає процедуру ведення Реєстру організацій колективного управління. Реєстр створюється як єдина інформаційна база, до якої забезпечується постійний вільний доступ і яка містить відомості про організації колективного управління [12].

д) Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 21.11.2018 року за № 1707 «Про затвердження форм заяви та звіту організацій колективного управління» [13].

е) Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 04.01.2019 року за № 8 «Про затвердження Положення про комісію з акредитації організацій колективного управління», яким визначено порядок формування, строк повноважень та правила і процедури діяльності комісії з акредитації організацій колективного управління, а також права та обов'язки її членів [14].

ж) Наказ Міністерства освіти і науки України, від 4 травня 2003 року № 309 «Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій колективного управління» [80], яким устанавлюється процедура визначення уповноважених організацій колективного управління, які здійснюватимуть збирання і розподіл винагороди (роялті) виробників фонограм (відеограм), фонограми (відеограми) яких опубліковано з комерційною метою, і виконавців, виконання яких зафіксовано в цих фонограмах (відеограмах), а також контроль за правомірним використанням таких фонограм (відеограм).

Організація колективного управління може бути визначена уповноваженою організацією, якщо вона: а) перебуває на обліку організацій колективного управління; б) створена суб'єктами суміжних прав або суб'єктами суміжних прав і авторського права та має повноваження відповідних суб'єктів суміжних прав здійснювати управління на колективній основі їх майновими правами, зокрема збирати і розподіляти винагороду (роялті) за окремі види або за всі види використання фонограм і відеограм; в) має кваліфікований персонал для здійснення збору та розподілу винагороди (роялті); г) здійснює збір, розподіл і виплату винагороди суб'єктам суміжних прав; г) має необхідне для здійснення збору та розподілу винагороди (роялті) матеріально-технічне та програмне забезпечення [15].

Висновок. Колективне управління авторськими правами здійснюється на підставі норм Конституції України та міжнародних договорів, а також спеціальних законів та підзаконних нормативно-правових актів. Наразі в Україні триває процес систематизації законодавства в частині колективного управління майновими правами. Привертає увагу закріплення в нормах діючого законодавства питань захисту авторських та суміжних прав. Проте, не можна з впевненістю стверджувати, що національне законодавство в достатній мірі приведено до європейських стандартів по організації колективного управління майновими правами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України, від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про авторське право і суміжні право: Закон України, від 23.12.93 р. № 5792-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page4>.
3. Якубівський І.Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні. дисертація на здобуття ступеня д.ю.н., 12.00.03. Львів, 2019. 520 с.
4. Офіційна концепція оновленого Цивільного кодексу України: проблеми практичної реалізації. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle>.
5. Директива Європейського парламенту та Ради № 2014/26/ЄС Про колективне управління авторським та суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайн-використання на внутрішньому ринку: Міжнародний документ, від 26.02.2014 р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-14.
6. Гуц Н.Б. Реформування правового статусу організацій колективного управління в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2019. № 38. С. 90–94.
7. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України, від 15 травня 2018 року № 2415-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19>

8. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування: Закон України, від 17 січня 2002 року № 2953-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2953-14>.
9. Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань: Постанову Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 року за № 71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-2003-%D0%BF>.
10. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: Постанова Кабінету Міністрів, від 18 січня 2003 року № 72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-%D0%BF>.
11. Про розмір відрахувань, що сплачуються виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах: Постанову Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 року за № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2003-%D0%BF>.
12. Про затвердження Порядку ведення Реєстру організацій колективного управління: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, від 21.11.2018 р. № 1741. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1433-18#Text> (дата звернення: 28.11.2020).
13. Про затвердження форм заяви та звіту організацій колективного управління. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, від 20.11.2018 р. № 1707. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1432-18#Text> (дата звернення: 15.11.2020).
14. Про затвердження Положення про комісію з акредитації організацій колективного управління: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, від 18.09.2020 р. № 1827. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0972-20#Text> (дата звернення: 21.11.2020).
15. Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій колективного управління: Наказ Міністерства освіти і науки України, від 4 травня 2003 року № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0437-03>.
16. Кузнецова Л.В. Місце колективного управління майновими правами в сучасних умовах євроінтеграційного процесу в Україні. *Нові українське право*. 2022. Випуск 6. Т. 1. С. 228–234.